

Porozvodové spory o děti

Rozvodová situace zasahuje vždy všechny zúčastněné. Představme si rodinu s jedním nebo několika dětmi a rodiče, kteří se dostali jako partneři do protichůdných postojů. Nejčastějšími příznaky, které pociťují, jsou zraněnost, odmítání komunikovat, vyčítání, neochota dohodnout i zdánlivě jednoduché podmínky, které by oběma stranám ulevily v trápení.

Většina rodičů má zájem s dětmi prožívat každý den. S tím je ale spojena otázka domluvy o dalších kontaktech po rozvodu. Nesporých rozvodů – těch, kdy se rodiče předem (možná po předchozích dohadách a dlouhém společném vyjednávání) domluví o péči o děti (výchově i výživě), o majetkových věcech a dalším bydlení – je daleko méně než rozvodů sporných, kdy se rodiče neumějí nebo nechtějí domluvit o další výchově či výživě svého dítěte (svých dětí). Jakmile tato otázka není dohodnuta, automaticky bude soud muset dokazovat a zjišťovat řadu skutečností, aby posoudil všechny aspekty. A i tehdy, kdy po delší době soud vynese rozhodnutí a některý z manželů s ním jako rodič nebude souhlasit a odvolá se, opatrovnické řízení se protáhne a také se odloží samotné rozvodové řízení.

Co může napomoci v průběhu rozvodu a v porozvodové situaci oběma manželům či bývalým manželům:

- je-li to jen trochu možné, přiznat druhému jeho rodičovské schopnosti
- přiznat mu lásku k dítěti (dětem)
- připustit, že děti potřebují kontakt s oběma rodiči
- uvědomit si, že muž nebude fungovat jako žena a žena jako muž a proto přiznat každému pohlaví jeho pozitivní vliv při dalším pečování o dítě (děti) – nejen identifikační vzor matky pro dceru a otce pro syna, ale také vliv rodiče druhého pohlaví na perspektivní výběr životního partnera
- uvědomit si, že zvládnutím nesnadné situace (i třeba s pomocí odborných porad) mohou zmírnit dopad rozvodu na děti, které mají obrovskou tendenci přisoudit sobě různě velkou míru vlastní viny na rozvodu rodičů
- uvědomit si, že citové vydírání, deptání či vyhrožování sice zasáhne druhého rodiče, ale dítě se stane nátlakovým prostředkem a, tak jako se každá pálka ve sportu opotřebuje, dětská psychika i tělo nemohou dlouho takový nápor zvládat bez újmy
- dohodnout se, že veškeré informace si budou jako dospělí schopni předávat; nebudou vyžadovat ani podporovat u dětí vyřizování vzkazů jednoho rodiče druhému

Protože **na prvním místě pracovníků OSPOD je hájení zájmů dítěte**, jeví se jako vhodné podporovat takové postupy, které přispějí k hladšímu průběhu sporů o děti. **Cílem nebude obnova manželského soužití, ale navození co nejschůdnější komunikace.** S tím souvisí otázka, kdo a jak může v této oblasti být rozvádějícím se nebo již rozvedeným nápomocen.

Rozvádějící se a rozvedení často vnímají OSPOD i soud buď jako spojence, rozhodčí, nebo i jako represivní orgány. **Pracovníci OSPOD a soudci by se měli zdržet hodnotících přístupů.** V kompetenci sociálních pracovníků je nabídnout nezávislé pracoviště, které zůstane nestranným prostředníkem pro možnost promluvit o potřebách a obavách jedné či druhé strany. Vyjednávání na takovém pracovišti, jako je např. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, může přispět k dohodnutí praktických otázek, které se ke společným dětem vztahují. **Významným prvkem je ochota obou rodičů dohodnout se.** Ta často chybí. **Důvodem neochoty domluvit se může být argument jedné strany, že druhý rodič děti poškozují.** Někdy tento důvod souvisí s obavou, že druhý rodič bude ovlivňovat chod nově založené rodiny toho, kdo má děti svěřeny do péče. Motivací ke spolupráci na dohodě ale může někdy být potřeba kontrolovat a zasahovat do života rozvedeného partnera. Někdy se tak může projevovat partner, jemuž děti do péče svěřeny nebyly, a má pocit bezmoci. Jindy potřebu kontrolovat vyjadřuje naopak rodič, jemuž děti svěřeny byly, ale nevyrovná se se skutečností, že druhý rodič navázal úspěšně nový vztah nebo založil novou rodinu a dovede děti upoutat.

Pracovník OSPOD má za cíl chránit děti. **Jak rodič, který má děti v péči, tak rodič, který se s dětmi kontaktuje v soudem určenou dobu, potřebuje cítit ze strany sociálního pracovníka podporu.** Sociální pracovníci buď vstupují do soukromí rodiny, nebo mluví o starostech rodičů na půdě svého pracoviště. Mnohdy bývají vnímáni jako vyšetřovatelé, kteří jsou proti rodičům zaujati a vysvětlují jim, co musí jako správní rodiče dělat.

Americká terapeutka Insoo Kim Berg pracovala ve Službě zaměřené na rodinu (Family Based Service) a řadu svých zkušeností popsala v knize Posílení rodiny. Základní koncept Služby zaměřené na rodinu byl výrazně ovlivněn rodinnou terapií. Ta vyšla z pozorování, že chování člověka se děje v kontextu jeho prostředí, toto prostředí jeho chování ovlivňuje a naopak. Rodinná terapie vychází z myšlenky, že lidské systémy jsou plynulé, vyvíjejí se a mění. Mezi příčinou a následkem není jasné spojení. **Když nastane změna v obsahu interakcí (toho, co se děje) mezi členy rodiny, nastane příležitost, aby se každý jednotlivý člen rodiny změnil. Ale i naopak, když se změní jedinec, ovlivní se interakce celého zbytku rodiny.** Kontext a prostředí se musí také změnit, aby se mohla změna jedince projevit a být vnímána. Malá změna jednoho může způsobit větší změnu v rodině.

(Př.: Matka se zlobila na dceru, že nechodí včas ze školy domů v době, kdy ona je ještě v práci. Rozmíšky mezi nimi trvaly po celý školní rok. Protože matka nemohla změnit zaměstnání, které jim přinášelo finanční efekt, vytýkala dceři, apelovala na její zodpovědnost, ale nic se neměnilo. Změna nastala ve chvíli, kdy si matka uvědomila, že občas dcera udělá spontánně doma nějakou práci. Zpočátku se jí to zdálo samozřejmé. Mluvily jsme o tom, že řada dětí je venku, v kroužcích a nemá pevně stanovené povinnosti a rodiče na tomto uspořádání nic nemění, jen občas dětem pohrozí nějakým zákazem. Matka si vzpomněla, že když dá dceři najevo, že si všimla, že dcera něco nachystala nebo občas umyla spontánně nádobí od snídaně, ta pak tolik neodmlouvá, nevytáčí se. Matka ji častěji k sobě přitulila, zajímala se, co by dceru těšilo, kdyby společně udělaly. Jistěže dcera občas přišla domů až po matce. Ta se snažila víc zaměřit bez mentorování na to, co dcera venku dělala. Ukázalo se, že se pak nevyskytovalo tolik vytáček a vymlouvání a jejich vztah tolik nekolísala. Pomalu se učily dávat si najevo pocity. Co se v dceři děje, když matka není doma a jak se matka těší, že si po celém dnu dvakrát v týdnu vyjedou na kole a teprve potom se pustí do úloh a do přípravy večeře.)

Soudy stále často rozhodují ve prospěch matek. Rozhodne-li soud v neprospěch matky, reakce společenského prostředí bývá značně ovlivněna předsudky:

- čeho se dopustila, že soud dal přednost otci,
- v čem spočívá její neschopnost postarat se o dítě,
- není náhodou nějaká „poletucha“?

Porozumění se matka často nedočká ani od členů své rodiny. **V době rozhodnutí o svěřením dítěte do péče otci potřebuje matka zvýšeně psychickou podporu, aby se s novou skutečností vyrovnala.** A, pokud v době před rozvodem, který si nepřála, měla tendenci řešit partnerské obtíže pomocí léků nebo alkoholu, může se kromě pocitu bezmoci a studu rozvinout závislost do větší míry. I depresivní stavy jsou častější reakcí než vyrovnání se s nastalou situací pomocí odžití pocitů hněvu, vzteku, smutku. **Snadno se mohou vyskytnout psychosomatická onemocnění.** I proto, že řada partnerů nejen, že nemluví o svých pocitech, ale často se ukáže, že si pocity ani neumí uvědomit.

A jak jsou na tom otcové?

V souvislosti s preferencí matek, kterým bývají děti svěřeny do výchovy a výživy, operují především oni výrazem „zavržený rodič“. Anglický výraz **alienation** znamená **odcizení**. Český překlad **The Parental Alienation Syndrome**, který v názvu své publikace použil americký terapeut **R.A.Gardner**, zní Syndrom zavrženého rodiče a měl upozornit na tíhu důsledku rozhodnutí v neprospěch jednoho z rodičů. Protože v nevýhodě jsou častěji muži, bývá termín **Syndrom zavrženého rodiče** více spojován s nimi.

Je prokázáno, že i v mužích se rodičovská láska probouzí s narozením dítětem a prvním kontaktem s ním právě tak, jako v ženách. A osobnosti obou rodičů se rozvíjejí tak, jak se vyvíjí osobnost dítěte.

Míra kontaktů otce s narozeným dítětem často souvisí s jeho vzpomínkami na to, jaký měl vztah se svým otcem. Jak se k němu otec choval, co se od něj naučil, co mu chybělo, co si přál i potřeboval. Být zodpovědným otcem je ceněná hodnota. **Pokud se rozhodnutím soudu stane pečujícím rodičem matka, má to vliv na mužovo vědomí o sobě, naruší se jeho sebedůvěra a vynoří se řada pochybností.** Nejen při zředění kontaktů na jedenkrát za 14 dní, ale zvláště když se kontakt totálně přeruší. **Psychosomatická onemocnění pochopitelně zasahují i muže.** Natolik, že nemusí zvládat chodit do práce nebo se do ní ponoří až za hranice svých možností. Může se stát, a stává se, že otec na ztrátu kontaktu s dítětem reaguje pomstychtivě (vypořádává se tak s bývalou manželkou) cestou neplacení výživného, odmítání formálně se domlouvat o přispívání na ošacení, obuv, sportovní potřeby, kroužky atd. Důsledek traumatu „zavrženého rodiče“ se může projevit i v dalším partnerském vztahu.

Richard A. Warshak v knize Revoluce v porozvodové péči o děti (1996), Portál Praha, klade otázku: Kam se všichni otcové poděli?

Nabízí odpověď: **může to být často tím, že řada mužů byla po strážce věnování se dětem vychovávána špatně – v jejich životě se dostatečně neoceňoval význam pevného citového pouta mezi otci a jejich potomky**, takže někteří otcové se hodně věnovali dětem za trvání manželství, ale brzy po rozchodu se stáhli a jejich kontakt s dětmi se oslabil. Často přestaly platit každodenní rituály, kontakty, hraní si, učení se s dětmi, společné výlety atd. Otec se stal „příležitostným návštěvníkem“ svých dětí a může být pro něj obtížné udržet tutéž hloubku a šíři rodičovského zaujetí. (Děti se mohou obávat, že by v případě rozdíly s otcem o něj mohly přijít úplně.) Otcové sami nedoceňují vlastní důležitost pro své děti. Právě tak jako děti, i je zasahuje po strávení víkendového dne či dní smutek při loučení. Někteří otcové se takové situaci vyhnou úplně, jiní silně kontakt s dětmi zředí. A další otcové jsou tak zavaleni pocity viny, zlosti, hanby či deprese, že si při setkáních s dětmi připomínají především ztroskotání manželství.

R.A. Warshak píše o tom, **co rodičům i dětem může výrazně pomoci:**

- dostatečný kontakt dítěte s každým z rodičů tak, aby mohlo udržovat s každým rodičem vysoce kvalitní vztah
- kooperace a málo konfliktní vztah mezi rodiči
- citlivé výchovné přístupy: autorita (nepodceňovat jeden druhého), vřelost, pevnost a důslednost
- co nejméně změn pro děti
- vhodný systém společenské podpory pro děti a pro rodiče

Jeho kniha vychází z výzkumů a terapeutických rozhovorů s rodiči i dětmi. A ze zkušeností s rolí výhradně pečujícího rodiče, ať se jedná o matky nebo otce. Zkušenosti v USA ukázaly, že výhradně pečující otcové

- nemají často takové finanční problémy, jako matky v podobné situaci
- lépe zvládají chování dětí (nemusí s nimi tolik zápolit)
- mají prospěch i ze zvýšené sebeúcty
- nebrání zdaleka tak často dětem v kontaktu a matkou

I v České republice soudy rozhodují o střídavé péči o děti. Stojí za zamyšlení, kdy je vhodná a kdy ne. Reakce partnerů na rozvod může být hodně odlišná. Často oba bývalí partneři deklarují svou lásku k dětem. Nejde však jen o rodičovskou lásku k dětem, ale i o schopnost rozvedených partnerů komunikovat jako rodiče. To souvisí do značné míry se zvládnutým psychosociálním rozvodem. Soud, který rozhoduje o svěření dětí formou střídavé péče, by měl k této skutečnosti přihlížet a rozhodovat především ve prospěch nezletilého dítěte.

Pokud však jde o situaci, kdy důvodem rozvodu je domácí násilí (ať fyzické, nebo psychické) nebo jeden z partnerů je osobností psychopatickou, je třeba rozhodovat značně obezřetně. Dětem by neprospělo, kdyby v době pečování násilného či psychopatického rodiče slyšely na adresu druhého rodiče hrubě snižující poznámky. Je třeba dbát i na to, aby se samy nestaly obětí násilného chování, protože svými reakcemi mohou druhého rodiče připomínat.